

УДК 341.217

ВИМОГИ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

REQUIREMENTS OF CREDIT INSTITUTIONS IN EU: LEGAL ASPECTS

Ткач Петер,
*доктор права,
доктор філософії у сфері права,
працівник Національного банку Словаччини*

У статті проведено фінансово-правовий аналіз діяльності кредитних інституцій у Європейському Союзі. В інтенціях створення Європейського банківського союзу досліджено основні вимоги до діяльності кредитних інституцій. На підставі аналізу наукових доробків і базуючись на *de lege lata*, зроблено низку висновків і розроблено *de lege ferenda*.

Ключові слова: банк, кредитна інституція, банківський союз, Банківський союз Європейського Союзу.

В статье проведен финансово-правовой анализ деятельности кредитных институтов в Европейском Союзе. В интенциях создания Европейского банковского союза исследованы основные требования к деятельности кредитных учреждений. На основании анализа научных произведений и основываясь на *de lege lata*, предложен ряд выводов и разработан *de lege ferenda*.

Ключевые слова: банк, кредитная организация, банковский союз, Банковский союз Европейского Союза.

The author of the article had legal analysis of credit institutions in the European Union. Intentions in establishing the European banking union, the author conducted research of basic requirements of credit institutions. On the basis of scientific results and based on the *de lege lata* author proposed and developed a number of conclusions *de lege ferenda*.

Key words: bank, credit institution, banking union, banking union the European Union.

Актуальність теми. Головним поштовхом до створення Банківського союзу Європейського Союзу слугувала глобальна економічна та фінансова криза, яка виявила в банківському секторі неефективність і недостатність правового регулювання: 1) вимог до діяльності кредитних і фінансових інституцій; 2) механізмів та інструментів банківського нагляду; 3) систем страхування (гарантування) повернення вкладів держав-членів Європейського Союзу (далі – ЄС); 4) незлагоджену й несистемну роботу органів нагляду держав-членів ЄС [1]. Зауважимо, що саме вищезазначені аспекти, на думку автора, впливають на безперебійне та ефективне функціонування банківської системи ЄС і країн-членів ЄС. Саме тому, базуючись на численних аналізах економічної ситуації протягом 2008–2011 рр., європейських законодавців закріпив¹, що Європейський банківський союз складається з трьох пілверів: 1) *Єдиного механізму нагляду (Single Supervisory Mechanism – SSM)*, 2) *Єдиного механізму рішень у кризових ситуаціях (Single Resolution Mechanism – SRM)*, 3) *Системи гарантування вкладів (Deposit Guarantee Schemes – DGS)* [1; 2; 3; 4; 5; 20; 21].

Автор окреслює проблему цього дослідження як розгляд та аналіз вимог до діяльності кредитних інституцій у ЄС. Метою публікації в розрізі тенденцій європейської інтеграції є вирішення таких завдань: визначити поняття «кредитна інституція», установити вимоги щодо діяльності кредитних інституцій у ЄС, установити інституції нагляду за діяльністю кредитних інституцій і сформулювати *de lege ferenda* щодо вдосконалення правового регулювання банківських відносин у розрізі адаптації національного законодавства до норм і стандартів ЄС. Варто відмітити, що цією проблемою займалися такі науковці: М. Сідак [1], Е. Феран [4], В. Бабіш [5] та інші науковці країн Європи, якими були досліджені правові аспекти діяльності кредитних інституцій у ЄС.

Виклад основного матеріалу. У розрізі визначеної проблеми публікації зупинимось на аналізі інституту вимог до діяльності кредитних інституцій як складової першого пілвера Банківського союзу² ЄС³ – *Єдиному механізмі нагляду (Single Supervisory Mechanism – SSM)* [1; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 16; 17; 18; 19]. Головною метою першого пілвера є забезпечення сталого й ефективного функціонування банківської системи⁴ [1; 3]. Саме в цих інтенціях, з метою уніфікації та підвищення ефективності правового регулювання банківських відносин у ЄС, як зазначає проф. М. Сідак, ЄС із 2013 р. вводить нові засади й підхо-

ди до інституту регулювання діяльності кредитних інституцій у ЄС і нагляду за їхньою діяльністю [1]. У площині правового регулювання в ЄС Єдиного механізму нагляду⁵ і вимог до діяльності кредитних та фінансових інституцій потрібно зазначити, що європейські нормативно-правові акти базуються на міжнародному законодавстві – *Базель III* (вимоги до діяльності кредитних інститутів у ЄС називають «*CRD IV*», при цьому маються на увазі Рішення Європейського парламенту та Ради від 23 червня 2013 № 575/2013 і Директива Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 р. № 2013/36/EU) [1; 9; 10; 11]. Європейський банківський союз забезпечив у ЄС комплексне, ефективне й уніфіковане правове регулювання діяльності кредитних і фінансових інституцій, а саме: вимог щодо створення, реєстрації, отримання ліцензії, вимог до капіталу та до структури капіталу, формування резервних «подушок» щодо здійснення діяльності, мінімального резервування, реорганізації й ліквідації, а також закріпив засади здійснення європейського банківського нагляду.

Перед тим, як розпочати здійснення правового аналізу вимог до діяльності кредитних інституцій, визначимо, що потрібно розуміти під поняттям «кредитна інституція» в ЄС [1]. Відповідно до ст. 4 Рішення Європейського парламенту та Ради № 575/2013, *кредитний інститут* – це товариство, предметом діяльності якого є прийняття вкладів або інших ресурсів на засадах поверненості від громадськості й надання кредитів за власний рахунок [1; 2; 3]. Окрім цього, щоб товариство (юридична особа) набуло правового статусу кредитної інституції, необхідно отримати право на реєстрацію як кредитного інституції й дозвіл на здійснення таких операцій: залучення коштів у вклади та надання кредитів. Кредитний інститут має право здійснювати весь спектр операцій і надавати послуги, визначені Додатком № 1 Директиви № 2013/36/ЄС [2; 3]. Зауважимо, що правовий статус «кредитної інституції» в ЄС надається Європейським центральним банком (далі – ЄЦБ) чи компетентними органами держави-походження [1].

Європейське законодавство не закріплює поняття «банк», але національні законодавства країн-членів ЄС фіксують, що банки є кредитними інституціями. Отже, *банк* – це товариство, предметом діяльності якого є прийняття вкладів або інших ресурсів на засадах поверненості від громадськості⁶ й надання кредитів за власний рахунок.

³ Зауважимо, що в нормативно-правових актах вторинного права ЄС не закріплено легальну дефініцію поняття «Банківський союз Європейського Союзу».

⁴ При створенні Банківського союзу ЄС компетенція правового регулювання діяльності суб'єктів фінансового ринку переноситься на рівень ЄС. Варто відзначити, що при створенні Банківського союзу правове регулювання банківських відносин (діяльності суб'єктів фінансового ринку загалом) належало субсидіарно до компетенції держав-членів ЄС і ЄС.

⁵ Основою правового регулювання створення та функціонування цього інституту є Рішення Європейського парламенту та Ради від 23 червня 2013 р. № 575/2013 [2], Директива Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 р. № 2013/36/EU [3], Директива Європейського парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р. № 2014/49/EU [21], Рішення Європейського парламенту та Ради від 15 жовтня 2013 р. № 1024/2013 [20].

¹ Намагаючись комплексно й ефективно врегулювати організацію та функціонування банківської системи ЄС, здійснення банківського нагляду, створення Єдиної системи гарантування вкладів, створення, реєстрації, ліцензування, діяльності, реорганізації й ліквідації кредитних інституцій у ЄС, що надало б можливість за настання банківської кризи швидко, методично та належно приймати рішення щодо виходу з неї й подолання її наслідків.

² На підставі положень Дорожньої карти Європейського банківського союзу під поняттям «Банківський союз» потрібно розуміти інтегровану систему регулювання та нагляду в межах європейських структур, при чому банківський нагляд повинен бути денационалізований, незалежний, із урахуванням місцезнаходження банків.

Проаналізувавши визначення поняття «кредитна інституція», перейдімо до фінансово-правового аналізу вимог до діяльності суб'єктів нижнього рівня банківської системи. На підставі Директиви Європейського парламенту та Ради № 2013/36/ЄС і Рішення Європейського парламенту та ради № 575/2013 правовий статус кредитного інституції може надаватись ЄЦБ та уповноваженими компетентними національними органами влади держави походження приватним і державним товариствам. Кредитні інституції, незалежно від різних підходів до назв суб'єктів нижнього рівня банківської системи, які закріплені в національних законодавствах держав-походження щодо використання термінів «банк», «ощадний банк» або інших банківських назв, мають право використовувати назву, яку вони отримали під час створення й реєстрації кредитного інституту на всій території ЄС.

Варто відмітити, що Європейська комісія веде Реєстр кредитних інституцій, який публікується в Офіційному журналі ЄС.

Європейське законодавство закріплює такі вимоги до діяльності кредитної інституції⁷: 1) перелік видів діяльності на фінансовому ринку; 2) отримання ліцензії; 3) мінімальний розмір статутного капіталу; 4) вимоги до управління банку; 5) вимоги до функціональної й персональної організації; 6) вимоги до розсудливого (пруденційного) здійснення діяльності (підприємництва) [1; 4; 5].

Розглянемо *першу вимогу до діяльності банків* – уніфікований у ЄС перелік видів діяльності. У Додатку № 1 Директиви № 2013/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС визначений перелік діяльності (операцій, послуг і угод), які мають право здійснювати кредитні й фінансові інститути в ЄС. До таких операцій, послуг і угод належить:

- 1) прийняття вкладів або інших ресурсів на засадах поверненості від громадськості;
- 2) надання кредитів, у тому числі споживчих кредитів, іпотечних кредитів, факторингу з регресом і без регресу, фінансування підприємницьких трансакцій (у тому числі форфейтингу);
- 3) фінансовий лізинг;
- 4) платіжні послуги;
- 5) випуск і обслуговування платіжних засобів (наприклад, дорожніх чеків і банківських тратт);
- 6) гарантії й зобов'язання;
- 7) торгівля за власний рахунок або за рахунок клієнтів деякими з цих способів:
  - а) інструменти грошового ринку (чеки, векселі, депозитні сертифікати тощо);
  - б) іноземна валюта;
  - в) фінансові строкові активи (ф'ючерси) й опціони;
  - г) курсові та обмінні інструменти;
  - д) переказні цінні папери;

8) участь в емісії цінних паперів і надання послуг, що мають стосунок до цього;

9) консультування компаній щодо структури капіталу, галузевої стратегії тощо, надання послуг із питань об'єднання, приєднання й купівлі компаній;

10) посередництво на грошовому ринку;

11) управління портфоліями та консультування;

12) зберігання й управління цінними паперами;

13) кредитні послуги з надання інформації про позичальників;

14) послуги, пов'язані з безпечними вічками (safe custody);

15) видання електронних коштів.

Вищезазначені види діяльності можуть здійснюватись кредитними та фінансовими інституціями на всій території ЄС. При чому діяльність кредитних і фінансових інституцій здійснюється на підставі ліцензії, наданої компетентним органом країни походження [1; 12; 13; 14; 15].

Будь-яка кредитна установа, яка бажає вперше скористатись свободою надання послуг шляхом здійснення своєї діяльності на території іншої держави-члена ЄС, інформує компетентні органи держави-члена походження про види діяльності, які вона має наміри здійснювати, згідно з переліком Додатку № 1 Директиви № 2013/36/ЄС. Компетентні органи держави походження в місячний термін після отримання нотифікації направляють її компетентним органам держави перебування. У цьому розрізі варто зазначити, що країни перебування самостійно встановлюють засади створення та реєстрації кредитних установ і їхніх філій [2; 3].

Відзначимо, що не потрібно розглядати перелік видів банківських операцій як вичерпний. Зміст переліку полягає в можливості здійснення виконання принципу єдиної ліцензії (так званий «європаспорт»). Тобто, ліцензія, видана кредитній інституції компетентним органом держави походження, надає право здійснювати визначені в ній операції на території країни перебування ЄС без отримання на її території ліцензії [1].

Отже, для створення й діяльності кредитної інституції в країнах-членах ЄС (*як другу вимогу до діяльності банку*) необхідний спеціальний письмовий дозвіл (ліцензія) від компетентного органу держав походження на створення й діяльність кредитної інституції. *Кредитна інституція має право здійснювати свою діяльність тільки за наявності ліцензії та забезпечення проведення нагляду за її діяльністю.* Варто зазначити, що на ЄЦБ покладено обов'язок здійснення банківського нагляду над кредитними інституціями ЄС⁸. При здійсненні нагляду ЄЦБ співпрацює з Європейським банківським органом (ЕВА), Європейським органом зі страхування й пенсійного страхування працівників (ЕІОРА), Європейським органом з цінних паперів і ринків (ЕСМА), націо-

⁶ Законодавство ЄС покладає зобов'язання на держави-члени ЄС забороняти юридичним особами, що не мають статусу кредитної інституції, здійснювати залучення коштів у вклади.

⁷ Не встановлюється вимога щодо організаційно-правової форми кредитної інституції.

⁸ У ЄС здійснюють підприємницьку діяльність близько 6 тис. кредитних інституцій, але здійснення банківського нагляду покладено на ЄЦБ поки що над близько 120 кредитними інституціями, які володіють близько 85% активів у ЄС.

нальними органами нагляду держав-членів ЄС, національними центральними банками тощо [1; 4; 5]

Третьою вимогою до діяльності кредитної інституції є формування статутного капіталу. Згідно із законодавством ЄС, початковий капітал не може бути меншим за 5 мільйонів євро. Цей капітал повинен бути повністю наповнений перед державною реєстрацією кредитної інституції.

Четвертою вимогою є вимоги до управління банку. Кредитна інституція повинна мати систему органів управління (загальні збори акціонерів, спостережну раду, правління) та органи контролю (наглядову раду і внутрішній аудит). Кожен орган має бути наділений повноваженнями й нести відповідальність за їх виконання (чи неналежне виконання).

П'ятою вимогою є вимога до функціональної та персональної організації. Для належного функціонування банку необхідно забезпечити чітку ієрархію, яка буде управлятися кваліфікованим менеджментом. У цьому розрізі законодавець висуває вимоги щодо організаційної структури й системи управління банком; відносин і співпраці між керівними органами та органами контролю банку; принципів

преміювання; повноважень і відповідальності за підприємницьку діяльність банку [4; 5; 10].

Останньою вимогою є вимога до розсудливого (пруденційного) здійснення діяльності (підприємництва). До вимог розсудливого підприємництва банки включають моніторинг лімітів майнової ангажованості; правил ліквідності; валютних позицій; ризик-менеджмент (ідентифікація, моніторинг, проведення вимірів, створення резервних фондів на покриття ризиків).

Висновки. Аналізуючи вищенаведене та базуючись на *de lege lata*, автор дійшов таких висновків і розробив *de lege ferenda*: 1) у ЄС функціонує банківська система з характерними структурними особливостями; 2) з організацією Банківського союзу ЄС уведений уніфікований підхід до регулювання й нагляду за діяльністю кредитних інституцій у ЄС; 3) з метою підготовки кредитних інституцій до вступу на внутрішній ринок ЄС, потрібно імплементувати в національне законодавство норми Рішення Європейського парламенту та Ради від 23 червня 2013 р. № 575/2013 і Директиви Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 р. № 2013/36/EU.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Sidak M. *Finansovo-pravove rehljuvannja bankivskych vidnosyn v Jevropejs'komu Sojuzi ta krajinach schidnoji Jevropy: porivnjalnyj analiz.* – Užhorod: Lira, 2010. – 397 s.
2. *Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 575/2013 z 23. júna 2013 o prudenciálnych požiadavkách na úverové inštitúcie a investičné spoločnosti a o zmene nariadenia (EÚ) č. 648/2012.* Úradný vestník Európskej únie 27.6.2013, L 176/1.
3. *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/36/EÚ z 26. júna 2013 o prístupe k činnosti úverových inštitúcií a prudenciálnom dohľade nad úverovými inštitúciami a investičnými spoločnosťami, o zmene niektorých smerníc.* Úradný vestník Európskej únie 27.6.2013, L 176/338.
4. FERRAN E.: *European Banking Union: Imperfect, But It Can Work.* University of Cambridge, Faculty of Law. Legal Studies Research Paper Series. Paper No. 30/2014. 2014. 29 s. [2015-02-23] [<http://ssrn.com/abstract=2426247>].
5. BABIS V.: *Single Rulebook for Prudential Regulation of Banks: Mission Accomplished?*. University of Cambridge, Faculty of Law. Legal Studies Research Paper Series. Paper No. 37/2014. 2014. 39 s. [2015-02-23] [<http://ssrn.com/abstract=2456642>].
6. Sidak M. *Bankivs'ke pravo Ukrainy.* – Užhorod: Lira, 2003. – 212 s.
7. Hajnišová E., Fekete Á. *Nárok a splatnosť pri provízií v slovenskej právnej úprave obchodného zastúpenia* // *Obchodní právo.* – Roč. 22, č. 3 (2013), s. 98–105.
8. Sidak M., Bysaha J. *Pravove rehljuvannja bankivskych vidnosyn u krajinach Centralnoji Jevropy: porivnjalnyj analiz (Ukraina, Čechija ta Slovaččina).* – Užhorod: Lira, 2006. – 197 s.
9. Sidak M. *Vasyľovych 100%: Legal bases of central banks activity in East European countries: a comparative analysis [elektronický optický disk]* // *Medzinárodné vzťahy 2009: aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky (CD ROM).* – Bratislava: Ekonóm, 2010. – S. 681–689.
10. Sidak M. *Legal frameworks to reorganize and wind up credit institutions in the EU and Eastern European countries: a comparative analysis [elektronický optický disk]* // *Medzinárodné vzťahy 2010: aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky (CD ROM).* – Bratislava: Ekonóm, 2010. – S. 707–712.
11. Sidak M. *Pravovi zasady dijatelnosti Jevropejs'koho centralnoho banku* // *Rehionalni studiji.* – Užhorod: Užhorodskij nacionalnyj universytet, 2008. – S. 77–79.
12. Sidak M. *Osnovni zasady pravovoho rehljuvannja bankivskych vidnosyn u Rosijs'kij federaciji ta Ukraini* // *Systema finansovoho prava.* – Odesa: Feniks, 2009. – S. 461–463.
13. Marek K., Hajnišová, E. *Public contracts* // *Naukovyj visnyk Užhorodskoho nacionalnoho Universytetu: serija Pravo.* – Vypusk 15 (2011), s. 28–36.
14. Sidak M. *Pravove rehljuvannja bankivskych vidnosyn u krajinach-členach Jevropejs'koho Sojuzu: porivnjalnyj analiz/Sučasnyj stan ta perspektyvy rozvytku finansovoho prava.* – Irpiň: Ukrtechnoprint, 2007. – S. 387–390.
15. Hajnišová E., Sidak M. *Spôsoby založenja akciovej spoločnosti – komparácia právnych úprav* // *Naukovyj visnyk Užhorodskoho nacionalnoho Universytetu: serija Pravo.* – Vypusk 6 (2006), s. 208–212.
16. Sidak M., Slezáková A. a kol.: *Die Regulierung von Finanzmarktsubjekten und die Aufsicht über deren Tätigkeit.* – 1. vyd. – Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013. – 158 s.
17. Hajnišová E. *Základná charakteristika akciovej spoločnosti* // *Naukovyj visnyk Užhorodskoho nacionalnoho Universytetu: serija Pravo.* – Vypusk 5 (2006), s. 178–179.
18. EUROPEAN COMMISSION: *Banking union: restoring financial stability in the Eurozone.* MEMO/14/294. [online]. [2015-02-23] [http://ec.europa.eu/finance/general-policy/docs/banking-union/banking-union-memo_en.pdf].
19. Hajnišová E., Sidak Sv. *Administratívne pravo ta proces. Finansove pravo: porivnjal'no – pravovyj analiz zasad orhanizaciji bankivsk'koi systemy JES ta krajín Jevropy* // *Naukovyj visnyk Užhorodskoho nacionalnoho Universytetu: serija Pravo.* – Vypusk 18 (2012), s. 151–152.
20. *Nariadenie Rady (EÚ) č. 1024/2013 z 15. októbra 2013, ktorým sa Európska centrálna banka poveruje osobitnými úlohami, pokiaľ ide o politiky týkajúce sa prudenciálneho dohľadu nad úverovými inštitúciami.* Úradný vestník Európskej únie 29.10.2013, L 287/63.
21. *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/49/EÚ z 16. apríla 2014 o systémoch ochrany vkladov.* Úradný vestník Európskej únie 12.6.2014, L 173/149.